

עוד בענין כפרת גלות: אמר רב יהודה, גלות מכפרת שלשה דברים, חרב, רעב, ודבר⁽⁸⁾.

שנאמר בירמיהו, בעת מצור הכשדים על ירושלים [לח' ב'] "כה אמר ה' היושב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יהיה והיתה לו נפשו לשלל".

ומבואר, שהגולה ויוצא ממקומו, ינצל מחרב, רעב, ודבר.

והנה, לדעת ר' יהודה, אין הגלות מועילה אלא להנצל מגזירת מיתה על ידי חרב רעב ודבר, אך אינה מועילה להחזיר את האדם למצבו הקודם.

אך ר' יוחנן אמר, גלות מכפרת על הכל, אף להחזיר את האדם למצבו הקודם.

שנאמר ביכניה מלך יהודה [ירמיהו כב' ל']: "כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי,

גבר לא יצלה בימיו, כי לא יצלה מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה".

ומבואר, שגזר עליו הקב"ה שלא יוליד בנים אחר ירידתו לבבל, ואיש מזרעו לא ישב על כסא המלוכה.

ואילו בתר דגלה כתיב, [דברי הימים א ג' יד'] "ובני יכניה, אסיר שלתיאל בנו",

ובודאי בנים אלו נולדו לו אחר שירד לבבל, שהרי דרשו חכמים, שקרא לבנו "אסיר" על שם שעיברתו אמו בבית האסורין.

ו"שלתיאל" על שם ששתלו אל בבטן אמו שלא כדרך הנשתלין. [כלומר, נתעברה שלא כדרך הטבע],

מבאר הגמרא: דגמירי, [מקובלנו] שאין האשה מתעברת מעומד והיא נתעברה זל-א מעומד. שהיה בית האסורים צר, ולא היה מקום לשכב, ושלשלו לו שם את אשתו⁽⁹⁾,

ולכן, כשגלה קין ממקומו, נתכפר לו מחצה, ושוב לא הוצרך לנוע אנה ואנה, רק להתגורר בארץ נוד, שהיא המקום שכל הגולים באים שם. ועיין עוד במהרש"א בדרך אחרת.

8. ובאור הדבר, כתב המהר"ל, כי אלו שלשה פרעניות הם עקרי פרענות. ומי שגולה ממקומו מכפר על אלו ג' דברים.

כי אלו דברים הם לאדם, האחד ה"דבר", הוא נטילת הנפש ובשביל שהוא נוטל נפשו יבא הפסד לגוף ג"כ.

וה"חרב" שהוא הפסד ובטול לגוף שהורגו וחולק הגוף לחצאין ובזה מגיע בטול לנפש.

וה"רעב", הפרנסה הוא קיום גוף ונפש ומחמת הרעב מגיע בטול לשניהם.

וגלות מכפרת שלשתן כי כאשר הוא גולה אין לנפש מנוח, ובזה מכפר אם נגזר דבר על האדם.

ועוד כאשר הוא גולה משתנה מזג גופו מחמת שנוי הגלות שאינו במקומו. ולכך מכפר אם נגזר עליו חרב שמשנה גופו לגמרי.

ומכפר על הרעב, כאשר הוא בגלות אין לו פרנסתו כראוי, ולפיכך גלות מכפר שלשה דברים אלו.

ועוד כי אלו ג' דברים שייכים לאדם, וכאשר הולך בגולה דבר זה נחשב בטול האדם ולכך מכפר הגלות על שלשה דברים שהם בטול האדם.

9. עיין רש"ש. ועיין בילקוט שמעוני (מלכים

ובא עליה ונתעברה.

דבר אחר, "שלתיאל" שנשאל על אלתו אל.
כלומר, הקב"ה נשאל על שבועתו⁽¹⁰⁾,
שנשבע⁽¹¹⁾ שלא יהא לו בן.

וכן בנו של שאלתיאל נקרא **זרובבל**⁽¹²⁾, על
שם **שנורע בבבל**⁽¹³⁾.

ומכל הדרשות הללו מבואר, שנולדו לו בנים
אחר שגלה לבבל.

וכן אותם בנים ישבו על כסא המלוכה,
שהרי **מה שמו** של זרובבל נכדו? **נחמיה בן**
חכליה⁽¹⁴⁾ **שמו**. והוא העלה את ישראל
מבבל.

מחזקים ומקיימים דבריהם.

ועל הדרך הזה בעצמו דרשו זכרונם לברכה
היתר על שבועת השם יתברך, רצונם לומר כי
חנן ורחום הוא ארך אפים ורב חסד, ומכפר על
החוטאים ואף על פי שגדל חטאם וחזק עד
שראוי שאם יחטא איש לאיש כל כך לישבע
שלא למחול לעולם.

11. עיין בתחילת הענין שם (כב' כד') "חי אני
נאום ה'..." והוא לשון שבועה. והתירוה לו
פמליא של מעלה. רש"י.

12. עיין חגי (א' א'). אמנם, בדברי הימים א (ג'
יח') נראה שהיה בנו של פדיה.

13. ובעומק הענין, מבאר ר' **צדוק הכהן**
מלובלין (תקנת השבים ז:), שהגואל צריך
להיות מגידולי הגלות דוקא, ומהגלות עצמה
תצמח הגאולה.

ולכן, נרמז בשמו של זרובבל, שנורע בבבל,
להורות שזהו עיקר מעלתו, שנורע בבבל, ועל
די כפרת הגלות יכול כעת לגאול את ישראל.

14. עיין בהגהות **יעב"ץ** שהקשה מכמה מקומות
שמוכח בהם שזרובבל ונחמיה היו שני אנשים
שונים. והניח בקושיא.

ב כד' רמט'), שזכה לנס זה, כיון שבשעה
שהורידה לו, אמרה לו נטמאתי, ופרש ממנה,
ובשכר זה אח"כ נתעברה מעומד שלא כדרך
הטבע.

10. לכאורה קשה, הרי התרת שבועה שייכת רק
באופן שהנשבע לא ידע איזה פרט בשבועה
בשעה שנשבע, ואילו היה יודע לא היה נשבע,
אך גבי הקב"ה בודאי לא שייך ענין זה?
החינוך (מצוה ל') כתב לתרץ על קושיא זו,
"יש להשיבך, והדין דין אמת, כי כל מה שבא
בכתובים כיוצא בענינים אלו הכל נאמר על צד
המקבלים שהם בני אדם, כי חלילה לאל,
ומלבנו להאמין שיצטרך אדון הכל להשבע
בדבר, אף כי להתירו ולבטלו אחרי כן, אבל
יאמר אותו דבר על צד קבלת העונש הנופל על
הנענש, שאם נתחייב אדם לגדל חטאו להענישו
על כל פנים עד שאין ראוי לתת לו מקום
לתשובה, יפול על ענין האיש הלזה שבועה אצל
השם, כלומר חזק עונשו וגזירתו עליו כאילו יש
שבועה בדבר.

וכן לענין הטובה, אם זכה האדם מרוב
חשיבותו לקבל טובה הוא וזרעו, יאמר הכתוב
גם כן כי השם יתברך נשבע להיטיב לו, ועל זה
וכיוצא בו אמרו זכרונם לברכה כדי לשבר את
האוזן מה שהיא יכולה לשמוע, שאין לדמות
לבני אדם חזק דבר וקיומו רק במה שהם

ומוכת, שהגלות שגלה יכניה, כפרה לו על כל עוונותיו(15).

יהודה וחזקיה בני רבי חייא הווי יתבי בסעודתא קמי רבי ולא הווי קא אמרי ולא מידי. [יהודה וחזקיה ישבו בסעודה לפני רבי, ושתקו ולא אמרו דבר].

אמר לחו רבי למשרתיו, אנברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא [הרבו לפניהם יין, כדי שיאמרו דבר].

כיון דאיבסום [השתכרו], פתחו ואמרו: אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל(16).

ואלו הן, ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל.

שנאמר בישעיהו [ח' יד'] "והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל".

אמר להם רבי, שהיה נשיא בישראל: בניי, קוצים אתם מטילין לי בעיניי?

אמר לו רבי חייא, רבי, אל ירע בעיניך. יין ניתן בשבעים אותיות [כלומר, בגימטריא 70], וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד(17) (18).

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ואמרי לה [יש אומרים, שמימרא זו] אמר רב חסדא: דרש מרי בר מר, מאי דכתיב "וישקד [כמו "וימהר". רש"י] ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו", וכי משום ד"צדיק ה'" לכן "וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו"?

ודרשינן: איני! צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שחקרים ומיהר להגלות את ישראל בימי צדקיהו, והגלם בעוד שגלות יכניה קיימת. כלומר, קודם שמתו כל אותם שגלו בימי יכניה, שהיו חכמים בתורה, ולמדוה לבני גלות צדקיהו(19).

15. באור הגמרא על פי המהרש"א.

16. פירוש, כי מלכות משיח מלכות חדשה היא, וצריך שתבטל קודם כל השררה בישראל ולא יהיה להם שום שררה בעולם, ואז תתחדש הממשלה לישראל מחדש.

ואין החומר מקבל צורה אחרת עד שיפשוט צורה הראשונה. ולכך אין בן דוד בא שהוא צורה אחרת לגמרי, עד שיפשוטו כל צורה שיש להם שהוא הממשלה שנחשב צורה. מהר"ל. ועיין עוד בהערה הבאה.

17. ומהו אותו סוד? מבאר המהרש"א, הוא סוד העיבור. שנמשלה מלכות בית דוד ללבנה, וכמו שהלבנה אחר טו' יום מתחילה להתחסר, אף מלכות בית דוד היתה טו' מלכים, ואחר כך

נחסרה, ולא נשאר ממנה אלא ראשי גולה שבבבל ובארץ ישראל. וכשם שמולד הלבנה אינו אלא אחר שתעלם לגמרי, כך גם מולד המשיח לא יהיה אלא אחר שתעלם מלכות בית דוד לגמרי. עיין שם באריכות.

18. אמנם, המשתכר בינו, מוציא כל סודותיו חוצה. כיון שהיין מתגבר על הסוד ומוציאו. אך, המתישב בינו, כלומר, שותה במידה, הרי יש בו מדעת שבעים זקנים, כיון שהסוד מתגבר על היין, ואדרבה, על ידי כח היין מגיע לעומק הדעת. (תוספות, על פי הגמרא בעירובין סה' א'. ועיין עוד מהר"ל בחידושי אגדות).

19. יכניה, (הוא היוכיץ מלך יהודה), גלה לבבל אחת עשרה שנה קודם צדקיהו. וגלו עמו רוב

אבוד תאבדון מהר.

ולכן, עשה הקב"ה חסד על ישראל, והגלם קודם שיגיעו למנין "ונושנתם", כדי שלא יתקיים בהם סיפא דקרא – "אבוד תאבדון מהר".

אמר רב אחא בר יעקב: שמע מינה "מהרה" דמרי עלמא, תמני מאה וחמשיין ותרתיין חוו.

כלומר, מפסוק זה האמור לענין עונשי הגלות, אפשר גם ללמוד את שיעור זמן הגאולה.

שהרי נאמרו פסוקים רבים המורים על קרוב הישועה, כגון "וקרובה ישועתי לבא", "וארוכתך מהרה תצמח", ובכל זאת עדיין לא נגאלנו. ודרש רב אחא מפסוקים אלו, ש"אבד תאבדון מהר", הוא לא אחר 852 שנה, כמנין "ונושנתם", וא"כ גם שיעור "מהרה" האמור בגאולה, לא יפחת מזמן זה.⁽²²⁾

שינו במשנה: "לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך, שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא".

תנו רבנן: אדם יחידי נברא. ומפני מה?

ומהיכן אנו יודעים שבני גלות יכניה היו חכמים בתורה?

דכתיב ביה בגלות יכניה [מלכים ב כד' טז]: "החרש והמסגר אלף".

ודרשו חכמים: "חרש" כיון שפותחין בדברי תורה הכל נעשו בחרשין.

"מסגר" כיון שסוגרין בהלכה, כלומר, הלכה שאינם יודעים להשיב בה לשואלם⁽²⁰⁾, **שוב אין לה פותחין אחרים.**⁽²¹⁾

וכמה היו? אלף. כלומר, רבים הם.

ובאופן אחר: **עולא אמר**, חסד עשה הקב"ה עם ישראל, שהקדים והגלה את ישראל שמונה מאות וחמשים שנה מכניסתם לארץ, ולא המתין שתי שנים נוספות, להגלותם כשיגיעו למנין "ונושנתם" [ונושנתם בגימטריא 852].

שהרי נאמר [דברים ד' כה'] "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני יהוה אלהיך להכעיסו: העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ..", כלומר, כאשר תגיעו למנין "ונושנתם", ותשחיתו את מעשיכם, אזי

21. לכאורה, פשוטו של מקרא משמע, שהיו בעלי אומניות פשוטים. אך, דרשו חז"ל, מהמשך הפסוק – "הכל גיבורים עושי מלחמה". והרי אין דרכם של בעלי אומניות להיות עושי מלחמה. ולכן דרשו את הפסוק על מלחמתה של תורה. מהרש"א.

22. על פי המהרש"א.

חכמי התורה, ופשוטי העם נשאר בירושלים, שעדיין לא נחרבה.

ואח"כ בימי צדיקהו, חרבה ירושלים, וגלו עמו שאר העם שהיה בה. (עיין גיטין פח' א' וברש"י שם).

20. ע"פ רש"י. ועיין רש"ש.

שלא יהו המינים אומרין הרבה רשויות בשמים, וכל אחת בראה אדם לעצמה.

דבר אחר, מפני הצדיקים ומפני הרשעים.

שלא יהו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק לפיכך צדיקים אנחנו, ואין אנו צריכים להתרחק מן העבירה, כיון שלא ניכשל בה.

ורשעים אומרים אנו בני רשע, ולא נעשה תשובה, כי לא תועיל לנו. (23)

דבר אחר, מפני המשפחות, שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו, לומר, אבינו צדיק מאביכם. ומה עכשיו שנברא יחיד מתגרות, נבראו שנים על אחת כמה וכמה.

דבר אחר, מפני הגזלנין ומפני החמסנין. שלא יאמרו קרקע זו לבני אבינו הראשון היתה, ולא לבני אביכם. ומה עכשיו שנברא יחידי גזלנין וחמסנין, נבראו שנים על אחת כמה וכמה. (24)

עוד שנינו: "ולהגיד גדולתו של הקב"ה...". כו':

תנו רבנן: להגיד גדולתו של מלך מלכי

המלכים הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו.

שנאמר: [איוב לח' יד] "תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש (25)".

ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה?

כדי שלא יראה אדם דירה נאה, ואשה נאה (26), ויאמר שלי היא, ולא יוכלו להכחישו, שהרי אין היכר בין האנשים.

שנאמר [שם טו'] "וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר".

כלומר, כיון שמנע מרשעים אורם, היינו שקלסתר פניהם שונה זה מזה, לכן, זרוע רמה תשבר, שלא יוכלו לגזול ולומר שלי היא.

תניא, היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול במראה וברעת.

בקול ובמראה, משום ערוה. שלא יתחלף

25. פירוש: לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר, ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים. ומדקרי ליה "חותם" שמע מינה, בחותם הן טבועין. רש"י. ועיין עוד במהרש"א בדרך אחרת.

26. היעב"ץ הקשה, הרי אליו היו פרצופיהם שוים, לא היתה אשה נאה יותר מחברתה, שהרי כולן שוות?

ותירץ, שמא כוונתו לומר נאה במידות או

23. כלומר, אילו היה אדם אחד צדיק ואחד רשע, לא היה שייך שילוד לצדיק בן רשע, ולהפך, כשם שלא יולד לסוס שור, שכל אחד מין בפני עצמו. ולכן נברא אדם יחידי ומעורב מטוב ורע. על פי המהר"ל.

24. כלומר, אילו היו שנים, הרי בעצם בריאת העולם היה מוטבע ענין המחלוקת והגזל. ועכשיו שנברא יחידי, הגם שיש מחלוקת וגזל, מכל מקום אינם מוטבעים בעצם בריאת העולם. מהר"ל.

דבר אחר, כדי שיכנסם לסעודה מיד. כלומר, שימצא הכל מוכל לפניו, ויאכל מאשר יחפוץ.⁽³¹⁾

משל למלך בשר ודם, שבנה פלטרין ושיכלל, וחתקין סעודה, ורק אחר כך הכנים אורחין.

אף הקב"ה ברא בתחילה את העולם והשלימו, ורק לבסוף הכניס לתוכו את האדם.

שנאמר [משלי ט' א-ג] "חכמת בנתה ביתה, הצבה עמודיה שבעה, טבחה טבחה, מסכה יינה, אף ערכה שולחנה, שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת".

מבאר הגמרא: "חכמת בנתה ביתה", זו

לאשה בבעלה, ביום מפני המראה, ובלילה מפני הקול.

וברעת, מפני הגזלנין והחמסנין. שאם ידע מה בלב חברו, יחפש מצפוניו, וידע היכן ממונו, ויגזלנו⁽²⁷⁾.

תנו רבנן: אדם נברא בערב שבת. ומפני מה לא נברא ראשון?

שלא יהו המינים אומרים, שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית⁽²⁸⁾. לפיכך קדמו לו כולם.

דבר אחר, שאם תזוה דעתו עליו, אומר לו, יתוש קדמך במעשה בראשית⁽²⁹⁾.

דבר אחר, כדי שיכנס למצוה, מצות שבת, מיד⁽³⁰⁾.

במעשים.

ובאופן אחר כתב, שאע"פ שפרצופיהם שוים, עדיין יכולה להיות נאה מחברתה בחיתוך האברים ובריאות הבשר.

27. רש"י. ובמהרש"א כתב, אילולי היו משונים בדעת היו כולם רוצים לקנות אותה שדה, ואותו בית, והיו גוזלים זה את זה.

28. כיון שהאדם נברא יחיד, שלא כמו שאר בעלי חיים, היו אומרים, כשם שהקב"ה אחד, אף הוא אחד, ושותף הוא למעשה בראשית. ועיין מהרש"א, ומהר"ל.

29. בבאור הענין, עיין באר הגולה (עמ' קד').

30. שזוהי תכילת הבריאה, שיעבוד את הקב"ה, לכן נברא באופן שיוכל להשיג תכליתו מיד.

מהר"ל.

31. כידוע, בכל דבר אפשר לדון בארבעה אופנים, הא' מצד החומר שבו, הב', מצד הפועל, דהיינו מי שיצרו. הג', מצד צורתו, והד', מצד תכליתו.

והנה, ארבעת תרוצי הגמרא, מתיחסים לארבעת האופנים הנ"ל. הא', שלא יאמרו שותף היה עמו במעשה בראשית, דהיינו מצד הפועל שיצר את העולם.

והב', שאם תזוה דעתו יאמר לו יתוש קדמך, דהיינו מצד החומר של האדם, שהוא נמשך לחטא, מה שאין כן בשאר הנבראים שלא שייך בהם חטא.

והג', כדי שיכנס למצוה מיד, דהיינו תכליתו של האדם.

והד', כדי שיכנס לסעודה מיד, כיון שבצורת האדם הוא השלם שבנבראים, ראוי שיבא לתוך

מידתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה.

"חצבה עמודיה שבעה", אלו שבעת ימי בראשית.

"טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה", אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם.

"שלחה נערותיה תקרא", זה אדם וחיה⁽³²⁾.

"על גפי מרומי קרת", רבה בר בר חנה רמי, [הקשה סתירה בין הפסוקים], בפסוק ג' כתיב "על גפי", ואילו בפסוק יד' כתיב "על כסא"?

ותירץ: בתחלה, קודם החטא, ישב על "גפי", והיינו במקום גבוה, על כנפי השכינה. ולבסוף, אחר שחטא, ירד וישב על כסא⁽³³⁾.

הגמרא מבארת את המשך הפרק במשלי [שם ד']: "מי פתי יסור הנה, חסר לב אמרה לו",

אמר הקדוש ברוך הוא, מי פתאו לזה? אשה,

שהיא חסרת לב⁽³⁴⁾, היא אמרה לו.

דכתיב, "נואף אשה חסר לב".

תניא, היה רבי מאיר אומר, אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו⁽³⁵⁾.

שנאמר, [תהלים קלט' טז'] "גלמי ראו עיניך", כלומר, מכל מה שראו עיניך נעשה גולמי של האדם. והיינו כל העולם, כדכתיב [זכריה ד' י'] "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ".

אמר רב אושעיא משמיה דרב: אדם הראשון, גופו, מכלל. כיון שבבל עמוקה זל-ב מכל הארצות, נראה שמשם נלקח העפר לגוף האדם, ונעשתה מצולה.

וראשו, מארץ ישראל. שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות.

ואבריו, ידיו ורגליו, משאר ארצות.

ענבותיו, אמר רב אחא, מאקרא דאנמא. מקום בכבל, עמוק מאד.

עולם שלם. על פי המהר"ל.

32. נקראו נערים, מפני שהיו ראויים להוליד מיד עם בריאת כנערים. מהרש"א.

33. רש"י. אך התוספות הוכיחו, שכסא חשוב יותר מגפי. ופרשו, בתחילה, קודם שנזדוגה לו חוה, ישב על גפי, כלומר, היה במקום שאינו קבוע. ולבסוף, כשנזדוגה לו חוה, ישב על כסא שהוא מקום קבוע.

34. רש"י פירש, שהאשה היא חסרת לב.

(כלומר, אינה ברת דעת). אך משמעות הפסוק המובא להלן — "נואף אשה חסר לב", משמע שהאיש הוא חסר לב.

ולכן מבאר המהרש"א, שהאשה פיתתה את האדם לאכול מעץ הדעת, באומרה לו, שעד שלא יאכל הרי הוא חסר לב. כלומר, עדיין אין בו את היצר הנמצא בלב, להבחין בין טוב לרע.

35. כיון שתכליתו של כל העולם היא בשביל האדם, לכן נברא האדם מכל העולם. מהרש"א. ויש שכתבו, כדי שבכל מקום שימות תקלטנו הארץ. (עיי' דובר צדק עא' א').